Roman; açık, anlaşılır, etkileyici, akıcı, sürükleyici bir dil ve üsluba sahip. Özellikle yeni nesiller için anlaşılmayacak hâle gelen eski tarih dili ve üslubu ve eski dönemlere ait terminoloji, romanda oldukça yalınlaştırılarak ve açıkça anlaşılabilecek hâle getirilmiş. Yeni Türk nesillerinde Türk tarihi bilincini uyandırmada bu önemli bir husustur.

Yazar modern ve postmodern kurgu yerine klasik roman kurgusunu tercih etmiş ve zaman dizimsel yapıyı esas almıştır. Bu da romanın kolayca ve akıcı biçimde okunurluluğunu sağlamaktadır.

Romanın yeni tarihselci roman anlayışı bağlamında günümüze dönük güncel boyutu, doğrudan değil ama dolaylı olarak yansıtılmıştır. Bu bağlamda roman; sadece eski zamanlarda olup bitmiş tarihî olay ve durumları vermekle kalmıyor, aynı zamanda dolaylı olarak evrensel nitelikli mesajlar da veriyor. Bu roman kanalıyla günümüze dönük alınabilecek dersler ve mesajlar da var. Özellikle devlet yöneticilerinin bilimi, bilimsel ilerlemeyi kişisel menfaat ve iktidar çekişmelerine kurban etmemesi gerektiği hususu; devlet yönetiminin bilgili, donanımlı, kültürlü, iyi niyetli ehil ve layık kişilere teslim edilmesi gibi hususlar önemlidir.

1933 YILI DİL ANKETİ (Arapça ve Farsça Kelimelere Karşılık Önerileri)

Kadir Uzun

Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından Türkçedeki bazı Arapça ve Farsça kelimelere Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla bir dil anketi düzenlenmiştir. 12 Mart - 2 Temmuz 1933 tarihinde her gün 10-20 kelimeden oluşan listeler, radyo ve gazeteler aracılığıyla halka duyurulmuş ve halkın bu kelimelere karşılıklar bulması istenmiştir. Söz konusu anket, Sedat Balyemez tarafından yayına hazırlanarak 2019 Mayıs'ında ***1933 Yılı Dil Anketi (Arapça ve Farsça Kelimelere Karşılık Önerileri)*** başlığı altında okurla buluşturulmuştur.

7 Mart 1933 tarihinde, Çankaya Köşkü'nde Atatürk ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti heyetinin bir araya geldiği toplantıda "yeni Türk sözlüğünün yapılmasını beklemekle beraber bugün yazarken, söylerken kaleme, yahut dile dolaşan Arapça ve Farsça sözlere çabuklukla öz Türkçe karşılıklar bulma işine girişilmesi"[9] yönünde bir karar alınmıştır. Bu karar doğrultusunda Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından "Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Araştırma Programı" hazırlanmıştır. Belirtilen programın ilk maddesinde, hem yeni Türk sözlüğünü ortaya koymak hem de Arapça ve Farsça kelimelere Türkçe karşılıklar bularak öz Türkçe yazı yazmayı kolaylaştırmak hedeflenmiştir. İkinci maddede ise bu hedefe yönelik olarak anket fikri şu şekilde dile getirilmektedir: "Bugünkü konuşmamızda ve yazmamızda kullanılmakta olan Arapça ve Farsça kelimeler ayrılacak ve bunların Türkçe karşılıkları bulunmak üzere bir anket açılacaktır."[10] Ankette yer alacak kelimelerin Şemseddin Sami'nin ***Kamus-ı Türkî***'sindeki Arapça ve Farsça kelimelerden seçileceği söylenerek seçme işleminde şu hususlara dikkat edileceği ifade edilmektedir:

9 Türk Dili Tetkik Cemiyeti, ***Türk Dili -Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni-***, Nisan 1933, S 1, s. 95.

10 Türk Dili Tetkik Cemiyeti, ***age.***, s. 95.

"1. Türkçeleri herkesçe bilinen yahut kolayca bulunabilecek olan kelimelerle *Kamus-i Türkî*'de mana tarifleri arasında öz Türkçesi yazılan kelimeler ankete konulmayacaktır.

2. Arapça kelimelerin türlü üremeleri ve gerek Arapça gerek Farsça söz birleştirmeleri (terkip) yolu ile yapılmış kelimeler ankete konulmayacaktır. Bununla beraber ıstılah olmuş, cemi, üreme ve birleştirme şeklinde kelimeler [terimleşmiş, çoğul biçimler ve bu biçimlerle meydana getirilmiş birleşik sözler] ankete konulacaktır."[11]

Bu maddelerden de anlaşılacağı gibi Türkçe karşılığı *Kamus-ı Türkî*'de bulunan ve herkesçe anlaşılabilen Arapça ve Farsça kelimeler anket kapsamı dışında tutulmuştur.

Programda ayrıca anketin uygulamaya konmadan önce gazetelerle halka duyurulması, amacın ne olduğunun herkese açıklanması; halkevlerine bir genelge gönderilerek gazete, radyo ve her türlü yayın vasıtalarından yardım istenmesinin gerekliliği de dile getirilmiştir.

Gazeteler; bir taraftan karşılığı bulunması gerekli kelimeler listesini, diğer taraftan da karşılık önerilen kelimeler listesini aynı sayfada yayımlamaktadır. Ancak yer darlığı dolayısıyla gazetelerde yayımlanamayan karşılıklar, doğrudan Türk Dili Tetkik Cemiyeti merkezine gönderilmiştir.

Tamamlanmak üzere olan ankete 7 Haziran'da yeni kelimelerin eklenmesi uygun görülmüştür. *Kamus-ı Türkî*'de bulunmayan veya bulunup da listelere girmemiş kelimelerle yazı dilinde sıkça kullanılan bağlama sözlerinin [*bağlaç*, İng. *conjunctions*] de ankete dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bundan dolayı anketin iki kısımda değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir: 92 listeden

oluşan ilk kısım, 15 Haziran'a kadar devam etmiştir. İlk kısımda 1190 kelime yer alırken 20 Haziran'da başlayan ikinci kısımda 13 listede 192 kelime bulunmaktadır.

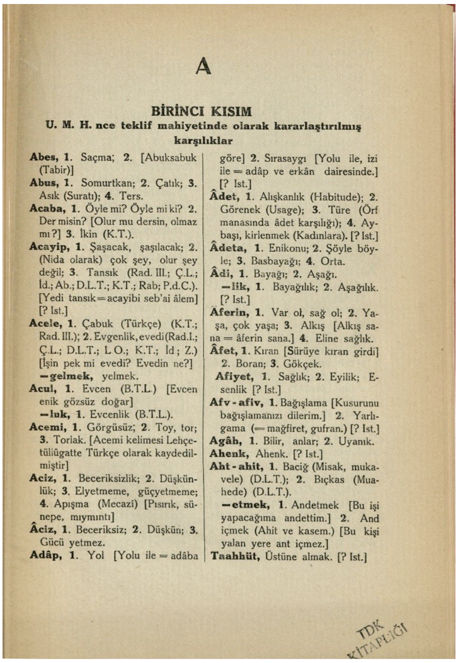
Ankete katılacak kişilerden; birden fazla anlamı olan Arapça ve Farsça kelimeler konusunda her anlam için tek bir karşılığın önerilmesi, daha önce duyulmamış karşılıklar varsa o karşılıkların hangi kaynaklardan alındığının belirtilerek bir suretinin Türk Dili Tetkik Cemiyetine gönderilmesi ve bunların -mümkünse- cümle içerisinde kullanılması istenmiştir.

Dil anketine gelen cevapları toplayıp sıralamak üzere Cemiyet merkezinde önce "Anket Kalemi", daha sonra "Anket Komisyonu" oluşturulmuştur. Bu bağlamda komisyon; 1382 sözden 1100'ünün karşılıklarını tespit ederek Umumi Merkez Heyetine (UMH) sunmuş, 643 sözün karşılığının tespitini ise müzakere edilmesi talebiyle UMH'ye bı-

11 Türk Dili Tetkik Cemiyeti, *age.*, s. 96.

rakmıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Lugat-Istılah Kolu, UMH'den geçmemiş 182 söze önerilen karşılığı ise daha sonra görüşmüştür.

Söz konusu kelimeler, *Türk Dili -Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni-* 6. sayının 21-65. sayfalarında "U.M.H.nce [UMH'ce] teklif mahiyetinde olarak kararlaştırılmış karşılıklar" ve "Yalnız Anket komisyonundan geçmiş sözler ve karşılıkları" başlıklarında, adı geçen bültenin 67-69. sayfalarında ise "Anket komisyonunca tetkik edilmiş, yahut görülüp te [de] kararı tehir edilmiş sözler" başlığıyla yayımlanmıştır.

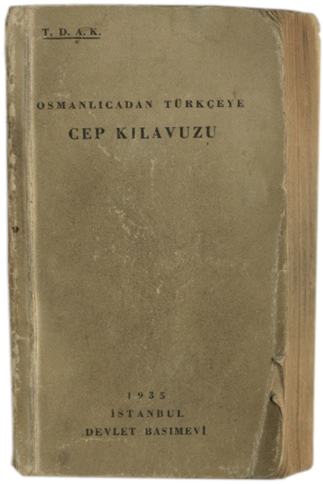
A

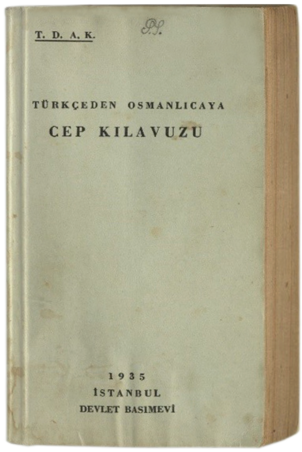
BİRİNCİ KISIM

U. M. H. nce teklif mahiyetinde olarak kararlaştırılmış karşılıklar

Abes, 1. Saçma; 2. [Abuksabuk (Tabir)]
Abus, 1. Somurtkan; 2. Çatık; 3. Asık (Suratı); 4. Ters.
Acaba, 1. Öyle mi? Öyle mi ki? 2. Der misin? [Olur mu dersin, olmaz mı?] 3. İkin (K.T.).
Acayip, 1. Şaşacak, şaşılacak; 2. (Nida olarak) çok şey, olur şey değil; 3. Tansık (Rad. III.; Ç.L.; İd.; Ab.; D.L.T.; K.T.; Rab; P.d.C.). [Yedi tansık=acayibi seb'ai âlem] [? Ist.]
Acele, 1. Çabuk (Türkçe) (K.T.; Rad. III.); 2. Evgenlik, evedi (Rad.I.; Ç.L.; D.L.T.; L O.; K.T.; İd; Z.) [İşin pek mi evedi? Evedin ne?]
—gelmek, yelmek.
Acul, 1. Evcen (B.T.L.) [Evcen enik gözsüz doğar]
—luk, 1. Evcenlik (B.T.L.).
Acemi, 1. Görgüsüz; 2. Toy, tor; 3. Torlak. [Acemi kelimesi Lehçetüllûgatte Türkçe olarak kaydedilmiştir]
Aciz, 1. Beceriksizlik; 2. Düşkünlük; 3. Elyetmeme, güçyetmeme; 4. Apışma (Mecazî) [Pısırık, sünepe, mıymıntı]
Âciz, 1. Beceriksiz; 2. Düşkün; 3. Gücü yetmez.
Adâp, 1. Yol [Yolu ile = adâba göre] 2. Sırasaygı [Yolu ile, izi ile = adâp ve erkân dairesinde.] [? Ist.]
Âdet, 1. Alışkanlık (Habitude); 2. Görenek (Usage); 3. Türe (Örf manasında âdet karşılığı); 4. Aybaşı, kirlenmek (Kadınlara). [? Ist.]
Âdeta, 1. Enikonu; 2. Şöyle böyle; 3. Basbayağı; 4. Orta.
Âdi, 1. Bayağı; 2. Aşağı.
—lik, 1. Bayağılık; 2. Aşağılık. [? Ist.]
Âferin, 1. Var ol, sağ ol; 2. Yaşa, çok yaşa; 3. Alkış [Alkış sana = âferin sana.] 4. Eline sağlık.
Âfet, 1. Kıran [Sürüye kıran girdi] 2. Boran; 3. Gökçek.
Afiyet, 1. Sağlık; 2. Eyilik; Esenlik [? Ist.]
Afv - afiv, 1. Bağışlama [Kusurunu bağışlamanızı dilerim.] 2. Yarlıgama (= mağfiret, gufran.) [? Ist.]
Agâh, 1. Bilir, anlar; 2. Uyanık.
Ahenk, Ahenk. [? Ist.]
Aht - ahit, 1. Baciğ (Misak, mukavele) (D.L.T.); 2. Bıçkas (Muahede) (D.L.T.).
—etmek, 1. Andetmek [Bu işi yapacağıma andettim.] 2. And içmek (Ahit ve kasem.) [Bu kişi yalan yere ant içmez.]
Taahhüt, Üstüne almak. [? Ist.]

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, önerilen karşılıkların dile yerleşmesini sağlamak amacıyla köşe yazarlarından yeni kelimeleri kullanmalarını istemektedir. Bu anketin nihai hedeflerinden birisi de önerilen karşılıklardan seçilmiş bir "kılavuz" hazırlamaktı. Nitekim 1934'te *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* ile *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* hazırlanırken dil anketine gönderilen karşılıklardan yararlanıldığını görüyoruz.

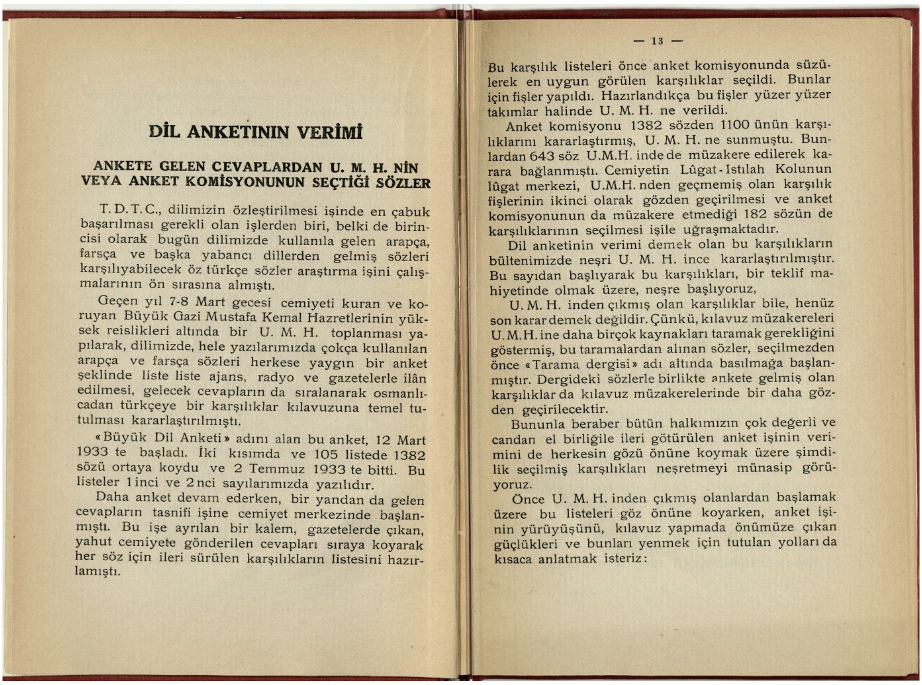
Dil anketinde karşılığı bulunması istenen 1382 kelime; *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *Milliyet*, *Son Posta*, *Türk Dili* ve *Vakit* gazetelerinde yayımlanmıştır. Anketteki kelimelere pek çok şehirden karşılık gönderilmiş ve gönderenlerin sayısı Balyemez tarafından -kişi veya komisyonlar dâhil- 425 olarak tespit edilmiştir.

16 Mart 1933 tarihli *Milliyet* gazetesinde; "Biz de Edip Şair ve Romancılardan Soruyoruz" başlıklı yazıda dil anketine karşılık gönderenler arasında tanınmış şair, edebiyatçı ve yazarların olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu eksikliğin giderilmesi için Abdülhak Hamid, Halid Ziya, Samipaşazade Sezai ve Ali Canip ile mülakatlar yapılarak onlardan bazı kelimelere karşılık önermeleri istenmektedir.

1933 Yılı Dil Anketi (Arapça ve Farsça Kelimelere Karşılık Önerileri) adlı eser, üç bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümünde; okuyucuya dil anketinin amacı ve uygulama yöntemi hakkında bilgi verilmekte, gazetelerde yayımlanan 105 listede yer alan kelimeler aktarılmaktadır. Ayrıca anketteki kelimelere karşılık gönderen 425 kişi veya komisyonun adları belirtilmektedir. Eser hazırlanırken taranan gazeteler ile bu gazetelerin ulaşılamayan sayıları yine bu bölümde ifade edilmektedir.

Eserin ikinci bölümüne "Önerilen Karşılıklar" adı verilmektedir. Bu başlık altında, 105 listede yer alan 1382 kelime için önerilen karşılıklar bulunmaktadır. Söz konusu kelimeler; ilgili kişi, tarih ve yayımlanan gazete bilgisiyle birlikte alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

"Sonuç ve Değerlendirme" adındaki üçüncü bölümde, anket kelimeleri ve önerilen karşılıklar bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Karşılık olarak önerilen 21 kelimenin *Kamus-ı Türkî*'de yer aldığı, bir diğer 20 kelimenin ise aynı eserde madde başı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine anketteki 38 kelime için gönderilen -ve bugün de kullanılan- karşılığın ilk defa kim tarafından önerildiği de söylenmektedir. Ayrıca önerilen bir diğer 70 karşılık *Kamus-ı Türkî*, *Derleme Sözlüğü* ve *Tarama Sözlüğü*'nde bulunmamaktadır. Bir başka deyişle karşılık öneren kişiler, bu karşılıkları ya sözlü / yazılı bir kaynaktan

DİL ANKETININ VERİMİ

ANKETE GELEN CEVAPLARDAN U. M. H. NİN VEYA ANKET KOMİSYONUNUN SEÇTİĞİ SÖZLER

T. D. T. C., dilimizin özleştirilmesi işinde en çabuk başarılması gerekli olan işlerden biri, belki de birincisi olarak bugün dilimizde kullanıla gelen arapça, farsça ve başka yabancı dillerden gelmiş sözleri karşılıyabilecek öz türkçe sözler araştırma işini çalışmalarının ön sırasına almıştı.

Geçen yıl 7-8 Mart gecesi cemiyeti kuran ve koruyan Büyük Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek reislikleri altında bir U. M. H. toplanması yapılarak, dilimizde, hele yazılarımızda çokça kullanılan arapça ve farsça sözleri herkese yaygın bir anket şeklinde liste liste ajans, radyo ve gazetelerle ilân edilmesi, gelecek cevapların da sıralanarak osmanlıcadan türkçeye bir karşılıklar kılavuzuna temel tutulması kararlaştırılmıştı.

«Büyük Dil Anketi» adını alan bu anket, 12 Mart 1933 te başladı. İki kısımda ve 105 listede 1382 sözü ortaya koydu ve 2 Temmuz 1933 te bitti. Bu listeler 1inci ve 2nci sayılarımızda yazılıdır.

Daha anket devam ederken, bir yandan da gelen cevapların tasnifi işine cemiyet merkezinde başlanmıştı. Bu işe ayrılan bir kalem, gazetelerde çıkan, yahut cemiyete gönderilen cevapları sıraya koyarak her söz için ileri sürülen karşılıkların listesini hazırlamıştı.

— 13 —

Bu karşılık listeleri önce anket komisyonunda süzülerek en uygun görülen karşılıklar seçildi. Bunlar için fişler yapıldı. Hazırlandıkça bu fişler yüzer yüzer takımlar halinde U. M. H. ne verildi.

Anket komisyonu 1382 sözden 1100 ünün karşılıklarını kararlaştırmış, U. M. H. ne sunmuştu. Bunlardan 643 söz U.M.H. inde de müzakere edilerek karara bağlanmıştı. Cemiyetin Lûgat-Istılah Kolunun lûgat merkezi, U.M.H. nden geçmemiş olan karşılık fişlerinin ikinci olarak gözden geçirilmesi ve anket komisyonunun da müzakere etmediği 182 sözün de karşılıklarının seçilmesi işile uğraşmaktadır.

Dil anketinin verimi demek olan bu karşılıkların bültenimizde neşri U. M. H. ince kararlaştırılmıştır. Bu sayıdan başlıyarak bu karşılıkları, bir teklif mahiyetinde olmak üzere, neşre başlıyoruz,

U. M. H. inden çıkmış olan karşılıklar bile, henüz son karar demek değildir. Çünkü, kılavuz müzakereleri U. M. H. ine daha birçok kaynakları taramak gerekliğini göstermiş, bu taramalardan alınan sözler, seçilmezden önce «Tarama dergisi» adı altında basılmağa başlanmıştır. Dergideki sözlerle birlikte ankete gelmiş olan karşılıklar da kılavuz müzakerelerinde bir daha gözden geçirilecektir.

Bununla beraber bütün halkımızın çok değerli ve candan el birliğile ileri götürülen anket işinin verimini de herkesin gözü önüne koymak üzere şimdilik seçilmiş karşılıkları neşretmeyi münasip görüyoruz.

Önce U. M. H. inden çıkmış olanlardan başlamak üzere bu listeleri göz önüne koyarken, anket işinin yürüyüşünü, kılavuz yapmada önümüze çıkan güçlükleri ve bunları yenmek için tutulan yolları da kısaca anlatmak isteriz:

almışlar ya da kendileri türetmişlerdir. Önerilse de tutulmayan bu kelimelere Far. “bedbin” için F. H. tarafından “karagören”, Ar. “cehennem” için Nurettin tarafından “odlık”, “haber” için D. Emin tarafından “bildirik”, “halis” için A. Talat tarafından “katımsız”, “ıstılah” için A. Celal tarafından “bilimsöz”, “niyet” için F. H. tarafından “kurunç”, “şayia” için M. N. Bey tarafından “duyuntu”[12] örnek olarak gösterilebilir.

Önerilen karşılıklardan bazıları doğrudan bir ad olmayıp ilgili kelimeyi tanımlamaktadır: Ar. “kafiye” için “sonları uygun sözler”, “merhem” için “yaraya sürülen nesne”, “rüşt” için “iyiyi kötüden ayırma”[13] bu tanımlamalardan bazılarıdır.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan dil anketi, yüzlerce kişiyi aynı amaç etrafında toplayan millî dil seferberliğinin bir adımı olarak da değerlendirilmelidir.

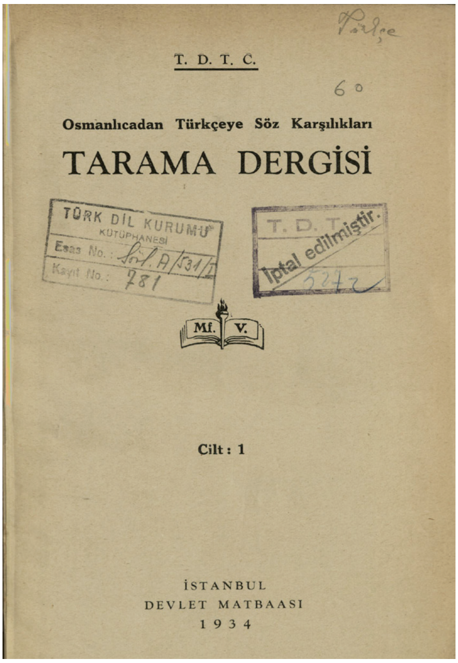

17 Nisan 1933

33 üncü liste

Ankara 16 (A.A.) — T.D.T. Cemiyetinden:

Karşılıkları aranacak arapça ve farsça kelimelerin 33 numaralı listesi şudur:

1 — Rahat	7 — Ruh
2 — Reca (Rica)	8 — Ruhanî
3 — Risale	9 — Ruhsat
4 — Rüşvet	10 — Rükün
5 — Rivayet	11 — Rüşt
6 — Rıza	12 — Rütbe

T. D. T. C.

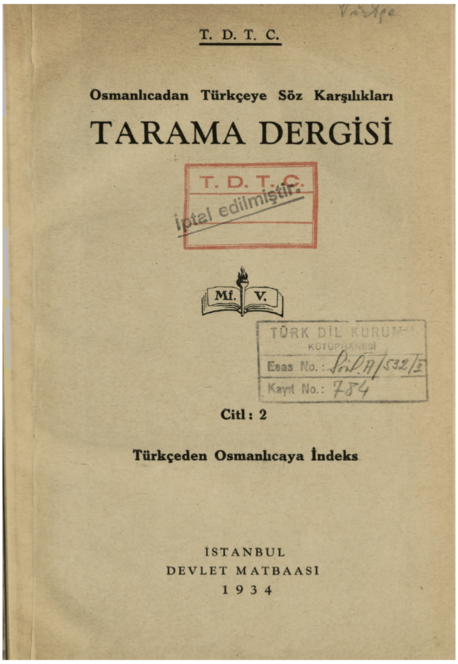
Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları

TARAMA DERGİSİ

Mf. V.

Cilt: 1

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI
1934

T. D. T. C.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları

TARAMA DERGİSİ

Mf. V.

Citl: 2

Türkçeden Osmanlıcaya İndeks

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI
1934

12 Balyemez, ***1933 Yılı Dil Anketi Arapça ve Farsça Kelimelere Karşılık Önerileri***, s. 804-805.

13 Balyemez, ***age.***, s. 806.